

УДК 351.82:631.6:639.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2022.127.43>

РОЗШИРЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО АГЕНСТВА МЕЛІОРАЦІЇ ТА РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Гльбова Ю.А. – к.с.–г.н.,

доцент кафедри гідробіології та ітіології,

Національний університет біоресурсів і природодокорисування України

Ефективність кожної галузі визначається рівнем його керівництва та управління. У рибогосподарській галузі це забезпечує Державне агентство меліорації та рибного господарства України. Держрибагентство є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства та функціонує відповідно до Положення про Держрибагентство, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 895 (зі змінами). Радикальною зміною 2021 року у функціонуванні Держрибагентства стало його перейменування у Державне агентство меліорації та рибного господарства України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24.05.2021 №539 «Деякі питання розподілу окремих повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері меліорації земель» та відповідне доповнення функціями щодо меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем.

Ключовими завданнями Держрибагентства є реалізація державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства, меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем та внесення вирішення проблем.

Структура Держрибагентства, затверджена наказом Держрибагентства від 11.11.2021 № 497, станом на 01.01.2022 включає 1669 одиниць, з яких 203 – працівники апарату, 1466 – працівники територіальних органів. Протягом 2021 року у структурі Держрибагентства відбувалися зміни у зв'язку з перейменуванням Держрибагентства відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24.05.2021 № 539 «Деякі питання розподілу окремих повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері меліорації земель». До структури Держрибагентства входить 26 територіальних органів, основними завданнями яких є реалізація повноважень Держрибагентства у сфері рибного господарства, рибної промисловості, охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем в районі діяльності. Територіальні органи Держрибагентства є правоохоронними органами у сфері рибогосподарської діяльності до основних повноважень яких належить забезпечення здійснення державного нагляду у галузі охорони використання та відтворення водних біоресурсів. До сфери управління Держрибагентства належить також 40 державних підприємств та установ, які мають такі основні напрями діяльності: рибальство, рибицтво, функціонування інфраструктури водного транспорту, дослідження і розробки у галузі природничих і технічних наук та інші. Із 40 державних підприємств, установ та організацій 12 розташовано на тимчасово окупованій території АР Крим.

Усі підрозділи Держрибагентства мають вирішувати проблему безперервного підвищення добування водних біоресурсів.

Ключові слова: Держрибагентство, аквакультура, селекція, рибоохорона, біоресурси, водні об'єкти, вилов, бюджет, міжнародне співробітництво.

Glebova Yu.A. Expansion of the activities of the state agency of melioration and fisheries of Ukraine

The efficiency of each sector is determined by the level of its management and governance. In the fisheries sector, this is ensured by the State Agency of Land Reclamation and Fisheries of Ukraine. The State Agency for Fisheries is a central executive body whose activities are directed

and coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine through the Minister of Agrarian Policy and Food and operates in accordance with the Regulation on the State Agency for Fisheries, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 895 of 30.09.2015 (as amended). A radical change in 2021 in the functioning of the State Agency for Fisheries was its renaming to the State Agency of Land Reclamation and Fisheries of Ukraine in accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 24.05.2021 No. 539 «Some issues of distribution of certain powers of central executive bodies in the field of land reclamation» and the corresponding addition of functions for land reclamation and operation of state water management facilities of complex purpose, inter-farm irrigation and drainage systems.

The key tasks of the State Fisheries Agency are the implementation of the state policy in the field of fisheries and fishing industry, protection, use and reproduction of aquatic bioresources, regulation of fisheries, safety of navigation of vessels of the fisheries fleet, land reclamation and operation of state water management facilities of complex purpose, inter-farm irrigation and drainage systems and the introduction of solutions to problems.

The structure of the State Fisheries Agency, approved by the order of the State Fisheries Agency of 11.11.2021 No. 497, as of 01.01.2022 includes 1669 units, of which 203 are employees of the apparatus, 1466 are employees of territorial bodies. During 2021, the structure of the State Fisheries Agency underwent changes in connection with the renaming of the State Fisheries Agency in accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 24.05.2021 No. 539 «Some issues of distribution of certain powers of central executive bodies in the field of land reclamation». The structure of the State Agency for Fisheries includes 26 territorial bodies, the main tasks of which are to exercise the powers of the State Agency for Fisheries in the field of fisheries, fishing industry, protection, use and reproduction of aquatic bioresources and regulation of fisheries land reclamation and operation of state water management facilities of complex purpose, inter-farm irrigation and drainage systems in the area of activity. Territorial bodies of the State Agency of Ukraine for Fisheries are law enforcement agencies in the field of fishery activities, the main powers of which include ensuring state supervision in the field of protection of the use and reproduction of aquatic bioresources. The State Fisheries Agency also manages 40 state enterprises and institutions that have the following main activities: fishing, fish farming, water transport infrastructure, research and development in the field of natural and technical sciences and others. Out of 40 state enterprises, institutions and organizations, 12 are located in the temporarily occupied territory of the AR of Crimea.

All units of the State Fisheries Agency have to solve the problem of continuously increasing the production of aquatic bioresources.

Key words: State Fisheries Agency, aquaculture, breeding, fish protection, bioresources, water bodies, catch, budget, international cooperation.

Постановка проблеми та зв'язок із науково-виробничою сферою щодо водних біоресурсів. Ця проблема є злободенною у світі та в Україні. Обумовлюється це зростаючою потребою споживання біологічноцінних продуктів харчування, до яких належить риба різних видів. В Україні для цього є необхідні водні та рибні ресурси.

Для забезпечення потреби в рибі обумовилась тенденція на імпорт такої продукції. Україна є імпортозалежною державою на ринку риби, вона має від'ємне сальдо по відношенню до експорту в торгівельному балансі [8–10].

Економічна наука має розробити та запровадити напрями раціонального розвитку рибного господарства на основі Законів України.

Актуальність проблеми. Обумовлюється зростаючою потребою у водних біоресурсах [4].

Аналіз останніх досліджень. Складовою рибного господарства є водні об'єкти. Серед річок України основне рибогосподарське значення мають Дніпро з його притоками Прип'ять, Десна та Дунай, Дністер, Південний Буг і Сіверський Донець. У Дніпрі, зокрема існує понад 66 видів риб, у нижній частині Дунаю зареєстровано – 71 вид, риб, у Південному Бугу близько – 70 видів риб, Дністра становить – 57 видів риб [3; 4].

Промислова рибопродуктивність окремих озер на Поліссі коливається від 7,5 до 40 кг/га. У заплаві ділянки нижньої течії Дунаю площа озер становить близько

45000 га з рибопродуктивністю від 21 до 73 кг/га. Найчисельнішими є короп, ящ, судак, щука, окунь, краснопірка, бички, тюлька, верховодка [4; 6; 7].

Найпоширенішою формою рибного господарства України є аквакультура штучних і природних водойм. Ставовий фонд налічує понад 22 000 одиниць, загальною площею близько 170000 га. Садкові рибні господарства облаштовують на великих річках та водосховищах, а також прибережних ділянках морів. Набуває широкого розповсюдження по всій Україні індустріальне рибництво з використанням установок замкненого водопостачання (УЗВ). Основними об'єктами промислу в дніпровських водосховищах є чотири види риб – карась сріблястий, ящ, короп і плітка. Найбільшу рибопродуктивність мають Кам'янське та Кременчуцьке водосховища. На озерах і водосховищах (їх частинах) України працюють спеціальні товарні рибні господарства (СТРГ), що поєднують елементи аквакультури та промислового вилову. Протягом 2021 року діяли 398 СТРГ на загальній площі 147,2 тис. га водного дзеркала [8–10].

Мета, матеріали та методики дослідження. Метою роботи є аналіз управління та розвитку рибного господарства України на внутрішніх і зовнішніх водоймах за (2016–2021 рр.). Основу дослідження становили наукові, статистичні та звітні данні стосовно основних шести показників розвитку рибного господарства України [3; 4; 6–10]: виконання державної політики у сфері рибного господарства і промисловості, вилов риби та інших водних біоресурсів, відтворення гідробіонтів, виробництво товарно-харчової рибної продукції, стан економіки рибної галузі України, а також міжнародного співробітництва з питань аквакультури [8; 9]. Крім того, використано законодавчу базу України, постанови Кабінету Міністрів, постанови Міністерства аграрної політики та продовольства України [1; 2]. Застосовувалися методи ретроспективного аналізу та моніторингу інформаційних даних результатів діяльності галузі народного господарства, порівняльний та статистичний аналіз вилову водних біоресурсів у 2016–2021 роках був проведений згідно загальноприйнятих методик. Враховано істотні технологічні, економічні, організаційні й нормативно-правові особливості господарств різних форм ведення рибництва та узагальнено інформацію про динаміку розвитку рибогосподарського комплексу України [3–9, 13].

Постановка завдання. Із впровадженням програми діяльності Уряду в проведенні реформ, Державним агентством рибного господарства України було поставлене завдання відповідно до Концепції реформування рибного господарства, яка почала діяти у 2016 році [11]. Держрибагенство спрямоване на залучення інвестицій в аквакультуру, створення органів рибоохорони з якісною зміною принципів їхньої роботи, формування культури соціально відповідального рибалки, досягнення прозорості та відкритості в роботі Державного агентства рибного господарства, а також на підвищення ефективності функціонування державних установ [8–10].

Нашим завданням також було дослідити діяльність щодо вилову водних біоресурсів.

Результати досліджень та їх обговорення. Завдяки поступовому втіленню в життя реформ у рибній галузі, загальний вилов риби та інших водних біоресурсів мав тенденцію до зростання і в 2019 році на континентальному шельфі України становив 51,5 тис. т, що було на 2,2% більше, ніж у 2018 році. У 2021 році загальний обсяг вилову риби та інших водних біоресурсів підприємствами рибної галузі України склав 73,7 тис тонн. Одним з пріоритетних завдань для держави є відтворення водних біоресурсів. Водні біоресурси внутрішніх водойм та територіальних

вод є стратегічним державним харчовим резервом, зберігання, раціональне використання та відновлення якого нерозривно пов'язане як з природними процесами, так і з діяльністю людини. Штучне відтворення, а саме випуск молоді цінних видів риби у водні об'єкти, направлений як на підтримку водних екосистем в цілому та формування промислових запасів, так і на проведення важливих рибницькомеліоративних заходів та штучного формування іхтіофауни. Загалом, протягом 2021 року у водні об'єкти України вселено 51,7 млн екз. молоді цінних видів риб. За даними територіальних органів Держрибагентства у 2021 році загальна кількість суб'єктів аквакультури становила 4441 [7]. У 2021 році загалом виловлено 12893,1 тонн товарної продукції аквакультури. Протягом останніх 5 років серед категорій водних об'єктів, які використовуються в аквакультурі, спостерігається збільшення площ рибницьких басейнів та садків, що є тенденцією до збільшення інтенсифікації виробництва. Традиційними об'єктами аквакультури незмінно залишаються коропові – звичайний короп та рослиноідні види риб. Крім коропових українські аквафермери вирощують інші види – райдужну форель, європейського сома, щуку, судака, лина, карася, стерлядь, російського та сибірського осетрів, бестера, веслоноса, великоротого, малоротого, чорного буфало, тощо. Окрім зазначених видів в аквакультурі України знайшли своє місце і нові теплолюбиві об'єкти – кларієві соми та декілька видів тилапій. Перспективними об'єктами аквакультури, що можуть вирощуватись та бути конкурентоспроможними в Україні є ракоподібні – вузькопалий та широкопалий річкові раки (наразі іноді вирощуються у якості додаткового об'єкта в ставах, однак ціленаправленого виробництва в Україні не відбувається), австралійський червоноклешневий рак, атлантична білонога креветка (ванамей), гігантська прісноводна креветка (макробранхіум Розенберга). Наразі культивування цих об'єктів уже відбувається у незначних кількостях з перспективою до розвитку. Вирощування судака та високопродуктивних порід лина у якості основних об'єктів індустріальних господарств, на прикладі Європейських країн, також може бути перспективним в Україні як для насичення внутрішнього ринку цими цінними об'єктами, так і для експорту. У загальній структурі зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією питома вага вартості експорту риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів протягом 2021 року становила 0,2%, імпорту – 13%. На виконання Закону України Держрибагентством та його територіальними органами надаються понад 20 видів адміністративних послуг. Держрибагентством взято участь у 28 заходах міжнародного характеру з питань рибного господарства, переважна кількість яких відбулася у дистанційному режимі через COVID-19.

Безпека мореплавства суден флоту рибної промисловості. Безпека мореплавства забезпечується шляхом здійснення державного нагляду за безпекою мореплавства суден флоту рибної промисловості, контролю за виконанням міжнародних договорів та національного законодавства з питань безпеки мореплавства.

Комунікації з громадськістю та іншими стейкхолдерами. У 2021 році під егідою Голови Держрибагентства було ініційовано відкриті та прямі комунікації зі стейкхолдерами щодо вирішення нагальних проблем в аквакультурі, любительському і спортивному рибальстві та промислового рибальстві. Зокрема, здійснювалася активна робота над формуванням нової версії правил любительського і спортивного рибальства, адже діючі наразі правила є морально застарілими і такими, що не відповідають вимогам сьогодення, оскільки не оновлювалися понад 20 років. Водночас Головою Держрибагентства було підписано Меморандуми про співпрацю з Федерацією риболовного спорту України, як підгрунтя

діджиталізації сервісів для рибалок-спортсменів і любителів, НУБПІ для залучення прогресивних та кваліфікованих кадрів до роботи у галузі рибного господарства, Одеською облдержадміністрацією для подальшого розвитку рибного господарства у регіоні. Крім того, Держрибагентством на постійній основі забезпечувалося інформування широкого кола громадськості про діяльність у сфері рибного господарства України. Інформування громадськості відбувалося через ресурси офіційного вебсайту агентства, соціальну мережу Facebook, телеграм-канал, Урядовий портал, вебсайт Мінагрополітики та ЗМІ. Також було організовано регулярне висвітлення рибоохоронної діяльності Держрибагентства в сюжетах новин центральних та регіональних телеканалів, особливо в період нересту, осінньо-зимової заборони на вилов водних біоресурсів у зимувальних ямах, боротьби із задухомою риб у зимовий та літній періоди, кампанії із зариблення водойм державними рибовідтворювальними заводами та збільшення розмірів такс для відшкодування збитків, завданих водним біоресурсам.

Протидія корупції. Протягом 2021 року у Держрибагентстві проводилися заходи, передбачені антикорупційною програмою. Зокрема, у межах антикорупційних заходів проведено 72 лекції з питань застосування антикорупційного законодавства для працівників територіальних підрозділів Держрибагентства, надано консультативну допомогу 93 посадовим особам з питань застосування антикорупційного законодавства, виявлено 8 фактів несвоєчасного подання е-деклараций, проведено антикорупційну експертизу 311 нормативно-правових актів та внутрішніх розпорядчих документів, взято участь у трьох комплексних перевірях територіальних органів, у трьох випадках застосовано заходи зовнішнього контролю врегулювання конфлікту інтересів до працівників територіальних органів, за публікаціями у ЗМІ виявлено 4 потенційні корупційні ризики, що раніше не були враховані, направлено до правоохоронних органів 12 повідомлень щодо можливого порушення антикорупційного законодавства працівниками Держрибагентства. Крім того, протягом 2021 року впроваджено діяльність 34 уповноважених осіб у територіальних підрозділах та в організаціях і на підприємствах, що належать до сфери управління Держрибагентства. Опрацьовано 2 анонімних повідомлення, що надійшли на телефонну лінію Сектору з питань запобігання корупції, по одному з яких виявлено факт прихованого конфлікту інтересів, про що направлено повідомлення до правоохоронних органів.

Напрями найближчого перспективу. 1) *Удосконалення системи промислового вилову водних біоресурсів.* З метою забезпечення раціонального використання водних біоресурсів Держрибагентством планується уніфікувати Правила промислового рибальства у рибогосподарських водних об'єктах України, басейнах Чорного і Азовського морів, об'єднавши вимоги щодо здійснення промислового рибальства в єдиний документ, а також актуалізувати їх з метою виключення практики щорічного затвердження режимів рибальства, удосконалити Порядок здійснення спеціального використання водних біоресурсів та Порядок видачі дозволу на їх використання. 2) *Створення сприятливих умов для розвитку аквакультури.* Українська аквакультура – це потужний сільськогосподарський виробничий сектор національної економіки, який потребує оптимізації та спрощення умов ведення бізнесу. У 2022 році Держрибагентством заплановано здійснити ряд заходів щодо консолідації аквакультурної спільноти для напрацювання необхідної нормативно-правової бази, яка стимулюватиме розвиток аквакультури в Україні та підвищить її конкурентоспроможність [12]. Зокрема планується спростити умови ведення аквакультурного бізнесу, удосконалити регуляторне середовище

в частині надання в користування на умовах оренди рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) для цілей аквакультури, у тому числі створити умови для розвитку національної марикультури, забезпечити державну підтримку суб'єктів аквакультури шляхом надання державних дотацій на рівні з іншими представниками агровиробництва, запровадити «національний бренд» шляхом популяризації, рекламування та підтримки продукції власного виробництва, яка вирощена у якісних умовах із використанням органічних кормів.

3) *Цифровізація галузі рибного господарства.* Запровадження електронної системи урядування дозволить удосконалити механізми прийняття управлінських рішень і спростити процеси, які стосуються організації та здійснення господарської діяльності в галузі рибного господарства. Зокрема, шляхом цифровізації процедур отримання дозвільних документів, впровадження електронних журналів обліку вилучення та прийняття водних біоресурсів, а також електронного розподілу часток-квот добування (вилову) водних біоресурсів і знарядь їх лову, створення електронного кабінету рибалки, актуального реєстру рибогосподарських водних об'єктів тощо.

4) *Запровадження сучасних Правил любительського і спортивного рибальства.* Чинні Правила любительського і спортивного рибальства є морально застарілими і такими, що не відповідають вимогам сьогодення. Наразі Держрибагентством вже об'єднано пропозиції стейкхолдерів та розроблено проект нових Правил, які найближчим часом будуть фіналізовані.

5) *Розвиток марикультури.* Наразі марикультура найдинамічніша галузь виробництва продовольства, яка демонструє швидкі темпи зростання у світі. Україна має для розвитку марикультури придатні природно-кліматичні умови. Наразі Держрибагентство у тісній співпраці з Кабінетом Міністрів України, з метою узгодження норм чинного законодавства, планує опрацювати питання щодо визначення чіткого порядку отримання суб'єктами господарювання права оренди, що в свою чергу сприятиме розвитку південних регіонів України.

6) *Модернізація державних рибовідтворювальних комплексів.* Планується залучення інвестицій, розвиток державно-приватного партнерства для оновлення матеріально-технічної бази державних рибзаводів і, як наслідок, значного нарощування обсягів зариблення українських водойм цінними видами риб. Як підсумок, істотно збільшиться популяція водних мешканців, що дозволить наситити внутрішній ринок якісною та доступною за ціною українською рибою.

7) *Боротьба з незаконним, непідзвітним та нерегульованим рибальством (ННН-рибальство).* З метою зниження рівня ННН-рибальства Держрибагентством планується удосконалити систему контролю у галузі охорони, використання та відтворення водних біоресурсів шляхом реформування територіальних органів рибоохорони за басейновим принципом та запровадження дистанційного моніторингу здійснення промислового рибальства. Крім того, з метою встановлення обставин, які обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, у випадку повторного протягом року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, планується створити реєстр осіб, які вчинили правопорушення в галузі рибного господарства, збереження та раціонального використання водних біоресурсів шляхом запровадження електронної бази даних, яка міститиме відомості про осіб, які вчинили правопорушення в галузі рибного господарства. Це також дозволить відстежувати систематичність порушень законодавства про охорону, використання та відтворення водних біоресурсів і використовувати її під час прийняття управлінських рішень, зокрема, щодо відмови у видачі, анулюванні дозволів на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах),

а також відмови у встановленні квот добування водних біоресурсів при їх розподілі суб'єктам рибного господарства [12].

Висновки та пропозиції. 1. Водойми та рибні господарства – важливі об'єкти для продукції, яка містить цінні для споживання білки, амінокислоти, вітаміни, мінеральні речовини.

2. Найпоширенішою формою рибного господарства України є аквакультура природних і штучних водойм.

3. Діяльність рибного виробництва України очолює Держрибагенство, що включає апарат Агентства та 26 територіальних органів і загалом налічує 1669 штатних одиниць, у тому числі держаних інспекторів рибоохорони 541 особа.

4. Для відновлення рибогосподарського потенціалу та підтримки сталих рибних запасів застосовують штучне відтворення цінних представників іхтіофауни.

5. Україна є членом міжнародної організації CCAMER (Комісія зі збереження морських ресурсів Антарктиди), де проводиться Україною вилов біоресурсів.

6. Матеріали досліджень можуть бути використані в науковій та практичній роботі фахівців у галузях рибництва та сільського господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» № 3677-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17> (дата звернення: 14.03.19).

2. Закон України «Про аквакультуру» : прийнятий 18 вересня 2012 року, № 5293-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17>(дата звернення: 14.03.19).

3. Державна служба статистики України.. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.02.2019).

4. Грициняк І. І. та ін. Сучасний стан та розвиток рибної галузі України в кризовий час. Рибогосподарська наука України. Вип. №1. 2015. С. 5–15.

5. Методики збору і обробки іхтіологічних і гідробіологічних матеріалів з метою визначення лімітів промислового вилучення риб з великих водосховищ і лиманів України (№ 166: Затв. наказом Держкомрибгоспу України 15.12.98). Київ : ІРГ УААН, 1998. 47 с.

6. Глебова Ю. А., Шкарупа О.В. Стан рибної галузі в Україні на початку її реформування. Науковий журнал. Науковий вісник НУБіП України. Сер.: «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва». 2017. Вип. № 250. С. 7.

7. Глебова Ю. А., Шкарупа О. В. Розвиток реформ у рибній галузі України. Рибогосподарська наука України. Вип. №4. 2017. С. 7–18.

8. Ukraine Fishery products. URL: https://webgate.ec.europa.eu/sanco/traces/output/UA/FFP_UA_en.pdf. (дата звернення: 17.02.2019).

9. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <http://www.fao.org> (дата звернення: 14.03.19).

10. Концепція реформування рибної галузі в Україні в 2015 р. URL: https://darg.gov.ua/_koncersija_reformuvannja_0_0_0_1983_1.html (дата звернення: 14.03.19).

11. Публічний звіт Голови Державного агентства рибного господарства України Ганни Шишман за 2020 р. URL: https://darg.gov.ua/files/18/02_18_zvit2020.docx

12. Публічний звіт Голови Державного агентства меліорації та рибного господарства України Артема Ріпенка за 2021р. URL: https://darg.gov.ua/_priznachenno_novogo_golovu_0_0_0_11591_1

13. Глебова Ю.А. Стан і проблеми водних біоресурсів в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки /Херсонський державний аграрно-економічний університет. Херсон, 2021. Вип. 121. С. 255–258.